

Европска мрежа омбудсмана за децу (ЕНОЦ)

Став ЕНОЦ о образовању деце у покрету

усвојен на 22. Генералној скупштини ЕНОЦ, 21. септембра 2018. године у Паризу

„Деца у покрету су деца пре свега, а државе имају обавези да обезбеде њихово право на образовање засновано на принципима социјалне и образовне инклузије“

∞

ЕНОЦ је усвојио следећу дефиницију деце у покрету:

Појам деца у покрету обухвата сву децу која мигрирају из својих земаља порекла на територију европске земље, у циљу преживљавања, достизања безбедности, остваривања бољих услова живота, образовања, економских могућности, заштите од експлоатације и злоупотребе, спајања породице или комбинација ових фактора. Она могу да путују са породицом или сами или са другим лицима која нису чланови породице. Могући су тражиоци азила, жртве трафикинга, а могуће је да немају документа. Статус деце у покрету различит је у различитим фазама њиховог путовања и она се могу сусрести са различитим осетљивим ситуацијама.

Имајући у виду међународне обавезујуће и необавезујуће правне инструменте, нарочито следеће:

- Конвенцију УН о правима детета (1989),
- Општи коментари Комитета за права детета бр. 1, 6, 14, 20, 22 и 23
- Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода са Протоколима,
- УНЕСКО Конвенцију против дискриминације у образовању (1960),
- Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, 1966
- Извештаја Радне групе ЕНОЦ за децу у покрету „Безбедност и основна права за децу у покрету“ (2016),
- Става ЕНОЦ о обавезама држава у односу на децу без пратње (2006),
- Става ЕНОЦ о Директиви ЕУ о повратку (2008),
- Става ЕНОЦ о деци у покрету (2013),
- Става ЕНОЦ о једнаким могућностима у образовању за сву децу (2016),
- Извештаја и Препорука ЕНОЦ „Обезбеђивање и заштита права деце у покрету: Изазов социјалне инклузије“ (Атина, 2017),
- Налаза Извештаја ФРА „Актуелна ситуација у ЕУ: образовање“ (2017),

Полазећи од тога да свако дете има право да се школује на начин који развија до крајњих граница дететове потенцијале и да је одговорност држава да обезбеде ово право сваком детету које се налази на њеној територији,

ЕНОЦ позива државе, регионалне и међународне органе, организације, тела и доносиоце одлука на предузимање додатних мера које ће обезбедити пун приступ образовању заснованом на принципима социјалне и образовне инклузије за свако дете у покрету и на свим нивоима образовања, у оквиру редовног система образовања.

Након што је у 2015. години преко милион избеглица и миграната ушло на територију Европе, тај број се током 2016. и 2017. године увећао за још 500.0.000¹. Од укупног броја тражилаца азила у Европи, 30% је деце; од овог броја, преко 40% је девојчица². Током 2017. године одобрен је азил 191.117 деце-тражилаца азила, од укупно 303.360 њих (63%). Преостали захтеви (37%) су одбијени. 52% деце добило је статус избеглице, док је 37% била призната супсидијарна заштита, а 11% хуманитарни статус³. Иако је број улазака на територију Европе знатно мањи у односу на претходне године, у 2018. години бележи се више десетина хиљада улазака⁴, од чега је велики број деце.

Од 3.4 милиона избеглица из Сирије које се налазе у Турској, њих 33% је неписмено, а још 13% не похађа школу него се самостално учи читању и писању.⁵ 37% деце из Сирије је „ван образовног система“, док се 63% њих школује било у Привременим образовним центрима (ТТЦ), јавним школама или отвореним школама⁶. Ово је напредак у односу на претходне године⁷.

Током 2017. године у Европи је дошло до унапређења приступа деце у покрету образовању, у односу на претходне године, пре свега у: скраћивању периода чекања на укључивање у образовни процес; обухват деце образовним процесом; и већем укључивању деце у образовање у најранијим фазама пријема⁸.

Међутим, обухват деце у покрету образовањем и даље није потпун. У неким деловима одређених европских држава⁹, током 2016. и 2017. године, међутим, деца тражиоци азила и избеглице нису имала никакав приступ формалном образовном систему¹⁰. Актуелно, у малом броју земаља постоји обавезно образовање на раном узрасту (изузев припремног разреда)¹¹, а овај облик образовања недовољно је доступан деци у покрету¹². образовање у раном узрасту је једна од најефикаснијих мера превенције радног напуштања школовања и ствара одличан потенцијал за каснији успех у школи. Деца основношколског узраста су у већој мери укључена у образовни процес, захваљујући обавезности основног образовања, али обухват и

¹ <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/61936.pdf>

² <https://www.unicef.org/eca/what-we-do/emergencies/latest-statistics-and-graphics-refugee-and-migrant-children>, приступљено 08. 09. 2018.

³ <https://www.unicef.org/eca/what-we-do/emergencies/latest-statistics-and-graphics-refugee-and-migrant-children>, приступљено 08. 09. 2018.

⁴ до 05. јула забележено је 46,407 улазака са мора, извор: УНХЦР, http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean#_ga=2.104875905.322274210.1530786472-499977447.1509968703, приступљено 08. 09. 2018.

⁵ „Сиријци у Турској“, Посебан извештај Омбудсмана Турске, Анкара 2018, страна 70

⁶ „Сиријци у Турској“, Посебан извештај Омбудсмана Турске, Анкара 2018, страна 74

⁷ У 2014/2015 години само 30% деце је било укључено у образовање; у 2015/2016 – 37%; у 2016/2017 – 56%. Извор: „Сиријци у Турској“, Посебан извештај Омбудсмана Турске, Анкара 2018, страна 76

⁸ Подаци које је доставило институција указују на унапређење у односу на образовање деце у покрету у ранијем периоду (до 2015. године) који је обухваћен Извештајем и препорукама радне групе ЕНОЦ за децу у покрету „Безбедност и основна права за децу у покрету“

⁹ Немачка, Грчка, Мађарска. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education>;

¹⁰ Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education>, приступљено 08. 09. 2018.

¹¹ На пример, деца су обавезно укључена у рано образовање у Француској, Каталонији и Грчкој. Извор: подаци које су доставиле институције омбудсмана у одговору на упитник РГ Деца у покрету

¹² У неким државама чека се и по више месеци за укључивање у образовање у раном узрасту, у другим нема довољно установа које овај облик образовања спроводе, док неке државе (претежно транзитне) и немају податке да се деца у покрету укључују у образовање на раном узрасту. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education> (приступљено 08. 09. 2018.); подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

даље није потпун. То је посебно случај у земљама транзита¹³ и у случају да се деца налазе у имиграционим центрима¹⁴. Повећан је број држава које обавезно укључују децу у покрету и у средње образовање¹⁵, мада у већини случајева не постоји обавеза укључивања деце у покрету у средње школе, што је један од фактора који доводе до смањеног броја деце у покрету обухваћене средњим образовањем, посебно када је реч о средњем стручном образовању¹⁶.

Иако је укључивање деце у покрету у образовни систем брже у односу на ранији период¹⁷, рок у коме се деца укључују у образовање и даље није кратак, у просеку од један до три месеца¹⁸. Са друге стране, у неким државама¹⁹ успостављени су модели укључивања деце у покрету у образовање одмах по приспећу у државу домаћина или у кратком року. Међутим, образовање није обезбеђено у имиграционим центрима који још увек постоје у неким земљама.

Деца у покрету се у редован систем образовања најчешће укључују на следеће начине: кроз редовне групе и одељења редовних установа образовања уз додатну подршку за учење језика²⁰; кроз посебна одељења и групе на период од једне па и две школске године²¹; кроз

¹³ Примера ради, у Србији је у школској 2017/2018 години образовање је обезбеђено за 657 ученика (због чињенице да је Србија транзитна држава, тај број није сталан), што је око 50% укупног броја деце у покрету (1444) која се налазе у Србији (податак за децембар 2017. године). Извори података: подаци Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије достављени Заштитнику грађана; УНИЦЕФ, „Latest statistics and graphics on refugee and migrant children“, <https://www.unicef.org/eca/what-we-do/emergencies/latest-statistics-and-graphics-refugee-and-migrant-children>, приступљено 08. 09. 2018.

¹⁴ Са друге стране, у Пољској, Холандији и Словачкој је образовање обезбеђено и деци у овим центрима, без обзира на дужину боравка у њима. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education> (приступљено 08. 09. 2018.); подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education>; подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

¹⁵ Баскија, Белгија, Грчка, Италија, Каталонија, Литванија, Пољска, Француска, Холандија. Извор: подаци које су доставиле институције омбудсмана у одговору на упитник РГ Деца у покрету

¹⁶ Примера ради, у Пољској подаци показују да деца у покрету чине свега 0,016% ученика у стручном образовању, извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education>, приступљено 08. 09. 2018.

¹⁷ За разлику од 2016. године, када су у неким земљама деца у покрету чекала и по више месеци на укључивање у образовање сада се деца у покрету укључују у основно образовање у року који је по правилу између једног и три месеца, а настава се организује и у оквиру прихватних центара на тачкама првог пријема. (Извор: „Monthly data collection on the current migration situation in the EU - July 2016 monthly report“, FRA file:///D:/NATASA/POSAO/ENOC+/WG%20Children%20on%20the%20Move/fra-july-2016-monthly-migration-report-local-communities_en.pdf, (приступљено 08. 09. 2018.); подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

¹⁸ чак девет месеци у Немачкој. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education> (приступљено 08. 09. 2018.); подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

¹⁹ у Шпанији, Италији и Малти деца се укључују у образовање одмах, а у Литванији и у Аустрији (уколико је реч о Бечу), у периоду од 2 седмице. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education> (приступљено 08. 09. 2018.); подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

²⁰ Аустрија, Италија, Грчка, Шпанија, Шведска, Пољска, Србија

²¹ На пример, Финска, Данска, Холандија, Грчка. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017,

организацију образовања у оквиру прихватних и других центара где се деца у покрету налазе²². Најбољи интерес сваког детета јесте образовање засновано на свеобухватној процени дететових најбољих интереса, кроз укључивање у у образовање у што краћем року, пре свега у редовним установама и одељењима, уз детету прилагођене услуге подршке и план учења који ће истовремено обезбедити превладавање стреса, премошћавање језичке баријере, очување националног и културног идентитета, укључивање у вршњачку групу, постизање академских знања у складу са дететовим капацитетима и учење вештина потребних за сналажење у осетљивој ситуацији у којој се деца у покрету налазе.

Образовни системи претежно су окренути ка подизању академских знања деце и често недовољно флексибилни у избору метода за постизање овог циља²³, што је један од разлога да се околности као што су непознавање језика, разлика у нивоу академских знања деце у покрету у односу на децу државе домаћина, очекивање напуштања земље домаћина ради одласка у земљу дестинације, боравак деце у одређеним облицима прихватних и других центара, стрес и траума, сматрају препрекама за пружање образовања. образовање деце у покрету које неће тежити искључиво или претежно академском напретку, већ максималном напретку заснованом на уважавању свих снага и препрека на страни детета уз истовремену максималну социјализацију и интеграцију детета у вршњачку групу, може да обезбеди укључивање **сваког** детета у покрету у **сваки** ниво образовног процеса. Школе су окружење у коме се деца у покрету могу осећати безбедно, које успоставља редован животни ритам и у коме се деца истовремено и играју и уче у складу са својим узрасним потребама. Детету прилагођен план образовања, заснован на квалитетној процени препрека, снага, потенцијала и специфичних образовних и других потреба детета у покрету, омогућиће да дете стекне онај ниво академског образовања који је прилагођен његовим/њеним капацитетима, уз остваривање максималне интеграције и социјализације. Стога су потребни и одговарајући материјали за учење, различите технике учења и посебно обучени наставници.

Услуге подршке у образовању деце у покрету често се задржавају на финансијским облицима помоћи и организацији учења језика земље домаћина, односно језика на коме се одвија настава, као и на одређеним активностима намењених очувању културног и националног идентитета деце и превладавању стреса. Активности које доприносе укључивању деце у покрету у заједницу у којој бораве, повезивању са вршњацима и вршњачким групама, учешће у спортским, културним, уметничким и другим активностима којима се негују, промовишу и уче позитивне вредности, углавном се организују кроз активности организација цивилног друштва и најчешће су ограниченог трајања²⁴.

Како су права деце недељива, различити елементи дететовог живота који нису у директној вези са образовањем могу имати значајан утицај на ефикасно уживање права на образовање. Промена статуса деце у покрету и промене средине (укључујући и напуштање земље домаћина) могу довести до прекида у образовању детета и испадању детета из образовног процеса. Образовни системи немају информације о претходном образовању детета и његовим

<http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education> (приступљено 08. 09. 2018.);

подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

²² У неким земљама (као на пример у Грчкој), ово је случај само када је реч о вртићима и школовању мале деце.

²³ Изазови на које се указује упућују на овај приступ образовању. Образовни системи указују на тешкоће у праћењу образовног плана због честе промене школе, језичких баријера, разлике у националним образовним системима земље порекла и земље дестинације или транзита; демотивацију ученика; трауму; културолошке баријере. Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education>, приступљено 08. 09. 2018.

²⁴ Невладине организације организују неке облике информалног или неформалног образовања, као што су уметничке и друге радионице, курсеви, тренинзи и слично. Извор: подаци добијени од 16 институција омбудсмана које су одговориле на упитник Радне групе ЕНОЦ Деца у покрету

карактеристикама, нити је успостављен систем праћења и размене информација. Образовне шеме које би омогућавале наставак образовања детета, увеле мере заштите од прекидања образовања на основу или због одлуке о правном статусу детета у држави домаћину и успоставиле систем размене и дељења информација између образовних система различитих држава кроз које деца пролазе, пружио би могућност да се унапреди образовање деце и смањи број деце која испадају из образовања. Систем размене и дељења информација допринео би и да се на бржи и делотворнији начин изврше потребне процене стања и потреба детета и сачине одговарајући образовни и интегративни образовни планови.

Посебна пажња треба да се посвети укључивању у образовање девојчица и деце са сметњама у развоју, која су изложена повећаном ризику од додатне вишеструке маргинализације. Актуелно недостају адекватне услуге за подршку овој деци ради укључивања у образовни процес на начин који гарантује остваривање њихових потенцијала у пуној мери²⁵.

ЕНОЦ препоручује следеће:

- 1. укључивање деце у покрету у редовно предшколско, основно или средње (укључујући и средње стручно) образовање у року од месец дана од дана уласка детета у државу пријема, што је у складу са стандардом Европске комисије²⁶ да је „прихватљива пракса да се у образовање укључује свако дете које у земљи пријема остаје дуже од 14 дана“²⁷.**
- 2. укључивање деце у покрету у образовање у раном узрасту и укључивање деце у покрету старијег узраста у средње и средње стручно образовање у што већој мери, а на основу свеобухватне процене стања, потреба и најбољих интереса конкретног детета, и уз план образовања и доступне услуге подршке.**
- 3. укључивање деце у раном узрасту у предшколско образовање и укључивање деце у редован систем основног и средњег образовања у што краћем року, а образовање деце у издвојеним групама, одељењима и установама и у оквиру прихватних и других центара спроводити само изузетно, када је то у најбољем интересу деце и привремено до обезбеђивања укључивања детета у редовне групе или одељења. неписменост и недостатак очекиваног знања не сме ни на који начин бити препрека за укључивање деце у редовно образовање и редовна одељења, већ разлог за припрему посебних мера подршке.**
- 4. прекидање са сваким обликом имиграционог задржавања деце у покрету. У исто време, док постоји пракса имиграционог задржавања деце и смештања деце у ове центре, круцијално је да им буде обезбеђено укључивање у редовно образовање.**
- 5. спровођење свеобухватне процене стања и потреба детета која ће бити основ за индивидуални и конкретном детету прилагођени план образовања. Процену стања и потреба детета треба вршити интердисциплинарно и партиципативно, а посебну пажњу потребно је посветити девојчицама и деци са сметњама у развоју којима треба обезбедити и специфичне облике подршке.**

²⁵ Извор: „Current migration situation in the EU: Education“, European Union Agency for Fundamental Rights, мај 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/current-migration-situation-eu-education>, приступљено 08. 09. 2018.

²⁶ Приручник о враћању, Европска комисија („Annex to the Commission Recommendation Establishing a Common "Return Handbook" to be Used by Member States' Competent Authorities when Carrying out Return Related Tasks“, European Commission), C(2017) 6505, 2017

6. план образовања треба да буде сачињен у складу са најбољим интересима конкретног детета, а на начин који обезбеђује укључење детета у заједницу, интеграцију у вршњачку групу и стицање потребних знања и вештина у складу са дететовим капацитетима. План образовања треба такође да буде усклађен са специфичним потребама детета у покрету које су различите у зависности од тога да ли се дете налази у земљи транзита или дестинације, какав је правни статус детета у односу на земљу у којој се налази (тражилац азила, спајање породице, одбијен захтев за азил, и др), да ли је раздвојено или дете без пратње, да ли се очекују промене пребивалишта
7. обезбедити издавање потврда за сву децу у покрету која похађају школу, након процене њиховог напретка и ради обезбеђивања наставка школовања у случају да деца буду пресељена у другу државу;
8. обезбеђивање ефикасних облика подршке децу у покрету, током образовања. Ова подршка не треба да се заустави на финансијским облицима подршке (иако је неспорно таква подршка од изузетног значаја), већ да се прошири и на услуге као што су: учење земље домаћина, односно језика на коме се одвија настава; услуге за укључивање деце у вршњачку групу; услуге за смањење стреса и превладавање трауме; укључивање у вршњачке и активности заједнице; учење животним вештинама; укључивање у омладинске, спортске, културне и уметничке активности, као и кроз обезбеђивање финансијских и других давања ради укључивања деце у образовање
9. развијати систем размене информација између европских земаља о образовању деце у покрету, који ће обезбедити све потребне информације о процени детета и образовном плану, тако да дете – приликом пресељења у другу земљу – прате постојеће процене и планови. Механизам размене информација мора у пуној мери да обезбеди право детета на заштиту личних података и заштити дете од незаконитог или арбитрерног мешања у дететову приватност, породицу, дом и преписку, у складу са одредбама члана 16 Конвенције о правима детета.
10. развијати образовне шеме које омогућавају наставак школовања без обзира на врсту одлуке којом се уређује правни статус детета у покрету, као што су, примера ради, омогућавање деци и младима који су постали пунолетни да заврше образовни програм који су уписали, независно од правног статуса, наставак школовања на даљину, продужетак останка у земљи домаћину до окончања школовања, итд.
11. обезбедити формално стицање знања дететовог матерњег језика, односно стандардног језика земље порекла и учење о култури земље порекла, како би се унапредио како развој би-културалног идентитета детета у покрету, тако и могућност да дете у покрету евентуално настави образовање у земљи порекла, посебно у случајевима када су деца и породице имају вратити у земљу порекла јер су одбијени њихови захтеви за међународну заштиту у земљи домаћину.
12. успостављање и јачање механизма контроле похађања наставе и нивоа испадања из школе и припрему специфичних мера за превенцију апсентизма и ради смањивања и утицања на непохађање или нередовно похађање наставе.

ЕНОЦ наглашава да пуко укључивање деце у редовно образовање не може ни у ком случају да се сматра олакшавајућим околностима за државе. Укључивање у образовање мора бити праћено политикама и мерама које подржавају и унапређују академски успех, инклузију и културни напредак сваког појединачног

детета. Политике које не удовољавају овим захтевима, сваком појединачно и свима заједно, нису адекватне и не могу се сматрати адекватним мерама за заштиту права деце.

∞

This statement was co-funded by the European Union's Rights, Equality and Citizenship Programme (REC 2014-2020). The content of this statement represents only the views of ENOC and is its sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.